TEISINGUMO TEISMO (antroji kolegija) SPRENDIMAS

2010 m. spalio 21 d.*

Byloje C-227/09

dėl *Tribunale ordinario di Torino, Sezione Lavoro* (Italija) 2009 m. birželio 3 d. nutartimi, kurį Teisingumo Teismas gavo 2009 m. birželio 22 d., pagal EB 234 straipsnį pateikto prašymo priimti prejudicinį sprendimą byloje

Antonino Accardo,

Viola Acella,

Antonio Acuto,

Domenico Ambrisi,

Paolo Battaglino,

* Proceso kalba: italų.

Riccardo Bevilacqua,

Fabrizio Bolla,

Daniela Bottazzi,

Roberto Brossa,

Luigi Calabro,

Roberto Cammardella,

Michelangelo Capaldi,

Giorgio Castellaro,

Davide Cauda,

Tatiana Chiampo,

Alessia Ciaravino,

Alessandro Cicero,

Paolo Curtabbi,

Paolo Dabbene,

Mauro D'Angelo,

Giancarlo Destefanis,

Mario Di Brita,

Bianca Di Capua,

Michele Di Chio,

Marina Ferrero,

Gino Forlani,

Giovanni Galvagno,

Sonia Genisio,

Laura Dora Genovese,

Sonia Gili,

Maria Gualtieri,

Gaetano La Spina,

Maurizio Loggia,

Giovanni Lucchetta,

Sandra Magoga,

Manuela Manfredi,

Fabrizio Maschio,

Sonia Mignone,

Daniela Minissale,

Domenico Mondello,

Veronnica Mossa,

Plinio Paduano,

Barbaro Pallavidino,

Monica Palumbo,

Michele Paschetto,

Frederica Peinetti,

Nadia Pizzimenti,

Gianluca Ponzo,

Enrico Pozzato,

Gaetano Puccio,

Danilo Ranzani,

Pergianni Risso,

Luisa Rossi,

Paola Sabia,

Renzo Sangiano,

Davide Scagno,

Paola Settia,

Raffaella Sottoriva,

Rossana Trancuccio,

Fulvia Varotto,

Giampiero Zucca,

Fabrizio Lacognata,

Guido Mandia,

Luigi Rigon,

Daniele Sgavetti

prieš

Comune di Torino,

TEISINGUMO TEISMAS (antroji kolegija),

kurį sudaro kolegijos pirmininkas J.N. Cunha Rodrigues, teisėjai A. Arabadjiev, U. Lõhmus, A. Ó Caoimh (pranešėjas) ir P. Lindh,

generalinis advokatas P. Cruz Villalón,
posėdžio sekretorius skyriaus vadovas M.-A. Gaudissart,

atsižvelgęs į rašytinę proceso dalį ir įvykus 2010 m. birželio 24 d. posėdžiui,

išnagrinėjęs pastabas, pateiktas:

— A. Accardo ir kt., atstovaujamų advokato R. Lamacchia,

— F. Lacognata ir kt., atstovaujamų advokatės A. Grespan,

— *Comune di Torino*, atstovaujamos M. Li Volti, S. Tuccari ir advokatės A. Melidoro,

— Italijos vyriausybės, atstovaujamos G. Palmieri, padedamos *avvocati dello Stato* W. Ferrante ir L. Ventrella,

— Čekijos vyriausybės, atstovaujamos M. Smolek ir D. Hadrouška,

— Europos Komisijos, atstovaujamos M. van Beek ir C. Cattabriga,

atsižvelgęs į sprendimą, priimtą susipažinus su generalinio advokato nuomone, nagrinėti bylą be išvados,

priima šį

Sprendimą

1 Prašymas priimti prejudicinį sprendimą pateiktas dėl 1993 m. lapkričio 23 d. Tarybos direktyvos 93/104/EB dėl tam tikrų darbo laiko organizavimo aspektų (OL L 307, p. 18; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 2 t., p. 197) 5, 17 ir 18 straipsnių išaiškinimo.

2 Šis prašymas pateiktas sprendžiant ginčą tarp A. Accardo ir kt. bei F. Lacognata ir kt. ir *Comune di Torino* dėl prašymo atlyginti žalą, kurią jie patyrė 1998–2007 metais dėl

kassavaitinio poilsio, kuriuo turėjo teisę pasinaudoti *Comune di Torino* municipalinės policijos pareigūnai, laikotarpių nepaisymo.

Teisinis pagrindas

Sąjungos teisės aktai

3 1989 m. birželio 12 d. Tarybos direktyva 89/391/EEB dėl priemonių darbuotojų saugai ir sveikatos apsaugai darbe gerinti nustatymo (OL L 183, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 1 t., p. 349) yra pagrindų direktyva, kurioje įtvirtinti bendrieji principai darbuotojų saugos ir sveikatos srityje. Šie principai vėliau buvo išplėtoti keliomis atskiromis direktyvomis. Tarp šių direktyvų yra Direktyva 93/104, Direktyva 93/104, iš dalies pakeista 2000 m. birželio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/34 (OL L 195, p. 41; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 4 t., p. 27, toliau – iš dalies pakeista Direktyva 93/104), ir 2003 m. lapkričio 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/88/EB dėl tam tikrų darbo laiko organizavimo aspektų (OL L 299, p. 9; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 4 t., p. 381) (toliau kartu – Darbo laiko direktyvos).

4 Direktyvos 89/391 2 straipsnyje jos taikymo sritis apibrėžta taip:

„1. Ši direktyva taikoma visiems veiklos sektoriams, tiek valstybiniam, tiek privačiam (pramonės, žemės ūkio, prekybos, administravimo, paslaugų, švietimo, kultūros, poilsio ir kt.).

2. Ši direktyva netaikoma toms sritims, kurių ypatumai, būdingi tam tikrai specifinei valstybės tarnybos veiklai, tokiai kaip ginkluotosios pajėgos ir policija, arba tam tikrai specifinei veiklai civilinės saugos srityje, neišvengiamai jai prieštarauja.

Tuo atveju darbuotojų sauga ir sveikata turi būti užtikrinama kiek galima labiau atsižvelgiant į šioje direktyvoje nustatytus tikslus."

5 Direktyva 93/104 pirmą kartą iš dalies pakeista Direktyva 2000/34. Vėliau, nuo 2004 m. rugpjūčio 2 d., iš dalies pakeista Direktyva 93/104 buvo panaikinta ir kodifikuojant pakeista Direktyva 2003/88.

6 Pagal Darbo laiko direktyvų 1 straipsnį „Tikslas ir taikymo sritis":

„1. Ši direktyva nustato būtiniausius saugos ir sveikatos reikalavimus dėl darbo laiko organizavimo.

2. Ši direktyva taikoma:

a) minimaliam dienos poilsio, savaitės poilsio ir kasmetinių atostogų laikui, pertraukoms ir maksimaliam savaitės darbo laikui

ir

b) tam tikriems naktinio darbo, pamaininio darbo ir darbo modelių aspektams.

3. Ši direktyva taikoma visoms Direktyvos 89/391/EEB 2 straipsnyje apibrėžtoms veiklos sritims, viešoms ir privačioms, nepažeidžiant <...>

<...>

4. Direktyvos 89/391/EEB nuostatos visapusiškai taikomos šio straipsnio 2 dalyje nurodytiems klausimams, nepažeidžiant griežtesnių ir (arba) specialių šios direktyvos nuostatų."

7 Darbo laiko direktyvų 2 straipsnyje „Apibrėžimai" nurodyta:

„Šioje direktyvoje vartojami šie apibrėžimai:

1. „darbo laikas" – tai bet koks laikas, kai darbuotojas yra darbo vietoje, darbdavio žinioje ir vykdo savo veiklą arba atlieka pareigas pagal nacionalinės teisės aktus ir (arba) [nacionalinę] praktiką;

2. „poilsio laikas“ – tai visoks laikas, kuris nėra darbo laikas;

<...>“

8 Darbo laiko direktyvų 3–7 straipsniuose numatytos priemonės, kurių valstybės narės imasi tam, kad darbuotojas galėtų pasinaudoti minimaliu dienos ir savaitės poilsio laiku bei mokamomis kasmetinėmis atostogomis. Šiomis nuostatomis taip pat reglamentuojamas minimalus pertraukų laikas ir maksimalus savaitės darbo laikas.

9 Pagal Darbo laiko direktyvų 3 straipsnį „Dienos poilsis“ „valstybės narės imasi būtinų priemonių užtikrinti, kad kiekvienas darbuotojas turėtų teisę į minimalų 11 valandų nepertraukiamo kasdienio poilsio laiką per parą“.

10 Dėl savaitės poilsio Darbo laiko direktyvų 5 straipsnio pirmoje pastraipoje numatyta, kad valstybės narės „imasi būtinų priemonių užtikrinti, kad per kiekvieną septynių dienų laikotarpį kiekvienas darbuotojas turėtų teisę į minimalų 24 valandų nepertraukiamo poilsio laiką ir 3 straipsnyje nurodomas 11 kasdienio poilsio valandų“. Taip pat iš to paties 5 straipsnio matyti, kad jei to reikia dėl objektyvių, techninių arba darbo organizavimo priežasčių, galima taikyti minimalų 24 valandų poilsio laiką.

11 Darbo laiko direktyvų 16 straipsniu šių direktyvų 5 straipsniui taikyti nustatytas ne ilgesnis kaip 14 dienų pagrindinis laikotarpis.

12 Darbo laiko direktyvose pateikiama grupė nuostatų, kuriomis leidžiama nukrypti nuo kai kurių jomis skelbimų pagrindinių taisyklių, atsižvelgiant į tam tikrų veiklos sričių ypatumus ir su sąlyga, kad laikomasi tam tikrų reikalavimų.

13 Šiuo atžvilgiu Direktyvos 93/104 ir iš dalies pakeistos Direktyvos 93/104 17 straipsnyje numatyta:

„<...>

2. Išimtys gali būti nustatytos įstatymais ir kitais teisės aktais arba kolektyvinėmis sutartimis ar susitarimais tarp darbdavių ir darbuotojų su sąlyga, kad suinteresuotiems darbuotojams suteikiamas lygiavertis kompensuojamojo poilsio laikas, arba išskirtiniais atvejais, kai dėl objektyvių priežasčių suteikti lygiavertį kompensuojamojo poilsio laiką neįmanoma, tokiems darbuotojams suteikiama atitinkama apsauga:

2.1 išimtys iš 3, 4, 5, 8 ir 16 straipsnių:

<...>

b) su apsauga ir sekimu susijusiai veiklai, reikalaujančiai nuolatinio buvimo, kad būtų apsaugotas turtas ir asmenys, ypač apsaugos darbuotojams ir apsaugos firmų prižiūrėtojams;

c) veiklai, susijusiai su nepertraukiamomis paslaugomis arba nenutrūkstama gamyba, ypač:

<...>

iii) <...> greitosios pagalbos, priešgaisrinės ir civilinės saugos paslaugoms;

<...>

3. Išimtys iš 3, 4, 5, 8 ir 16 straipsnių gali būti nustatytos kolektyvinėmis sutartimis arba susitarimais, sudarytais nacionaliniu ar regioniniu lygmeniu tarp darbdavių ir darbuotojų, arba pagal juose nustatytas taisykles kolektyvinėmis sutartimis arba susitarimais, sudarytais žemesniu lygmeniu tarp darbdavių ir darbuotojų.

Valstybės narės, kuriose nėra teisinės sistemos, užtikrinančios kolektyvinių sutarčių arba susitarimų nacionaliniu ar regioniniu lygmeniu tarp darbdavių ir darbuotojų sudarymą šioje direktyvoje reglamentuojamais klausimais, arba tos valstybės narės, kuriose yra aiškiai šiuo tikslu nustatyta teisinė sistema, pagal šią sistemą, vadovaudamosi nacionalinės teisės aktais ir (arba) praktika, kolektyvinėse sutartyse arba atitinkamu kolektyviniu lygiu sudarytuose dvišaliuose darbdavių ir darbuotojų susitarimuose gali leisti daryti išimtis iš 3, 4, 5, 8 ir 16 straipsnių.

Pirmoje ir antroje pastraipose numatytas išimtis leidžiama taikyti tik su sąlyga, kad suinteresuotiems darbuotojams bus suteikiamas lygiavertis kompensuojamojo poilsio

laikas, arba išimtiniais atvejais, kai dėl objektyvių priežasčių suteikti tokio laiko neįmanoma, suinteresuotiems darbuotojams suteikiama atitinkama apsauga.

Valstybės narės gali nustatyti:

— šios straipsnio dalies, kai ją taiko darbdaviai ir darbuotojai, taikymo taisykles,

ir

— kolektyvinių sutarčių arba susitarimų, sudarytų pagal šią straipsnio dalį, nuostatų taikymo srities išplėtimo kitiems darbuotojams pagal nacionalinės teisės aktus ir (arba) [nacionalinę] praktiką taisykles.

<...>“

14 Pagal Direktyvos 93/104 ir iš dalies pakeistos Direktyvos 93/104 18 straipsnio 1 dalies a punktą valstybės narės privalo iki 1996 m. lapkričio 23 d. priimti įstatymus ir kitus teisės aktus, būtinus, kad būtų laikomasi šios direktyvos, arba užtikrinti, kad iki šios datos reikiamos priemonės būtų nustatytos susitarimu tarp darbdavių ir darbuotojų, valstybėms narėms įsipareigojant imtis bet kokių veiksmų, būtinų, kad visada būtų užtikrintas šios direktyvos nuostatų įgyvendinimas.

15 Kaip matyti iš šio sprendimo 5 punkto, iš dalies pakeista Direktyva 93/104 nuo 2004 m. rugpjūčio 2 d. buvo panaikinta ir pakeista Direktyva 2003/88. Iš pirmosios Direktyvos 2003/88 konstatuojamosios dalies aišku, kad ji skirta kodifikuoti iš dalies pakeistos Direktyvos 93/104 nuostatas, siekiant jas patikslinti. Taigi identiškas 1–3, 5 ir 16 straipsnių turinys ir numeravimas perteiktas Direktyvoje 2003/88. Iš dalies pakeistos Direktyvos 93/104 17 straipsnio 2 dalies 2.1 ir 2.2 punktai buvo paskirstyti tarp Direktyvos 2003/88 17 straipsnio 2 ir 3 dalių. Iš dalies pakeistos Direktyvos 93/104 17 straipsnio 3 dalis perteikta Direktyvos 2003/88 18 straipsnyje.

Nacionalinės teisės aktai

16 Iš nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad pagrindinėje byloje nagrinėjamą ginčijamą laikotarpį, apimantį 1998–2007 m., taikomos nacionalinės teisės atžvilgiu sudaro trys atskiros dalys.

17 Pirmiausia iki 2003 m. balandžio 29 d. darbuotojo teisė į kassavaitinį poilsį buvo pagrįsta Konstitucijos 36 straipsnio trečia pastraipa, pagal kurią „darbuotojas turi teisę į kassavaitinį poilsį <…> ir negali šios teisės atsisakyti“, ir Civilinio kodekso 2109 straipsnio 1 dalimi, pagal kurią „darbuotojas turi teisę kiekvieną savaitę gauti poilsio dieną, kuri paprastai sutampa su sekmadieniu“. Iš Teisingumo Teismui pateiktų A. Accardo ir kt. rašytinių pastabų aišku, kad šios dvi nuostatos buvo priimtos gerokai anksčiau nei priimta Direktyva 93/104.

18 Paskui nuo 2003 m. balandžio 29 d., kurią įsigaliojo 2003 m. balandžio 8 d. Įstatyminis dekretas Nr. 66, kuriuo įgyvendintos direktyvos 93/104/EB ir 2000/34/EB dėl

tam tikrų darbo laiko organizavimo aspektų (GURI, Nr. 87 priedas, 2003 m. balandžio 14 d., toliau – Įstatyminis dekretas Nr. 66/2003), bendra kassavaitinio poilsio sistema tapo pagrįsta šio dekreto 9 straipsnio 1 dalimi, kurioje numatyta darbuotojo teisė per kiekvieną septynių dienų laikotarpį pasinaudoti ne mažiau kaip 24 valandų nepertraukiamo poilsio laikotarpiu, paprastai sutampančiu su sekmadieniu; šį poilsį papildo kasdienio poilsio valandos, numatytos minėto dekreto 7 straipsnyje. Pagal to paties dekreto 9 straipsnio 2 dalies b punktą ir 17 straipsnio 4 dalį nuo šios teisės galima nukrypti kolektyvinėmis sutartimis, su sąlyga, kad suteikiami atitinkami kompensacinio poilsio laikotarpiai.

19 Galiausiai 2004 m. liepos 19 d. Įstatyminio dekreto Nr. 213, kuriuo iš dalies pakeistas ir papildytas 2003 m. balandžio 8 d. Įstatyminis dekretas Nr. 66 dėl sankcijų darbo laiko srityje sistemos (GURI, Nr. 192, 2004 m. rugpjūčio 17 d., toliau – Įstatyminis dekretas Nr. 213/2004), 1 straipsnio 1 dalies b punktu priėmus pataisas, nuo 2004 m. rugsėjo 1 d. Įstatyminio dekreto Nr. 66/2003 nuostatos nebetaikomos municipalinės policijos pareigūnams.

20 Tiek prieš įsigaliojant Įstatyminiam dekretui Nr. 66/2003, tiek priėmus Įstatyminį dekretą Nr. 213/2004 municipalinės policijos pareigūnams taikomos išimtys iš įprastos kassavaitinio poilsio sistemos buvo numatytos trimis vietos valdžios sektoriaus „nacionalinėmis kolektyvinėmis darbo sutartimis“, sudarytomis atitinkamai 1987 m., 2000 m. ir 2001 m. (toliau visos bendrai – pagrindinėje byloje nagrinėjamos kolektyvinės sutartys). Kiekvienoje iš šių sutarčių numatyta, kad darbuotojui, „kuriam dėl ypatingų tarnybos poreikių“ nesuteikiama kassavaitinio poilsio diena, „paprastai per 15 dienų ir visais atvejais per ateinančius du mėnesius <...> reikia suteikti kompensacinį poilsį“. Be to, 1987 m. pasirašytoje kolektyvinėje sutartyje numatyta, kad tokie darbuotojai turi teisę gauti įprasto dydžio atlyginimą su 20 % priemoka, o

2000 m. ir 2001 m. sudarytose kolektyvinėse sutartyse numatyta tokia priemoka siekia 50 %.

21 Iš nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad ieškovai pagrindinėje byloje remiasi civilinio kodekso 1418 ir 1419 straipsniais, kuriuose nustatyta, jog sutarčių sąlygos, „prieštaraujančios imperatyvioms teisės normoms“, yra niekinės, ir kartu numatyta, kad vietoj šių sąlygų „*ipso jure* taikomos imperatyvios normos“.

Pagrindinė byla ir prejudiciniai klausimai

22 Ieškovai pagrindinėje byloje yra 35 valandas per savaitę dirbantys *Comune di Torino* municipalinės policijos pareigūnai. 1998–2007 m. jie paskirti dirbti tarnybose, kuriose darbas organizuojamas pamainomis, numatant kas penktą savaitę septynias darbo dienas iš eilės; po tokios savaitės, kaip nurodyta nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą, taikomas kompensacinis poilsio laikotarpis, taip poilsio laikotarpį ne panaikinant, o tik atidedant.

23 Ši darbo pamainomis sistema ir poilsio laiko atidėjimas penktos savaitės septintos dienos atžvilgiu pagrįstas profesinių sąjungų susitarimu, 1986 m. liepos 2 d. sudarytu tarp savivaldybės valdžios institucijų ir pagrindinių Italijos profesinių sąjungų vietos atstovų (toliau – 1986 m. susitarimas).

24 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiame teisme pareikštu ieškiniu ieškovai pagrindinėje byloje reikalauja, kad *Comune di Torino* atlygintų žalą dėl psichologinio ir fizinio streso, kurį jie tariamai patyrė tais atvejais, kai nebuvo suteiktas

vidaus teisės aktuose numatytas kassavaitinis poilsio laikas, būtent tada, kai jie dirbo septynias dienas iš eilės ir gavo poilsio dieną tik kaip kompensacinį poilsį. Grįsdami savo ieškinį jie nurodė, kad Konstitucijos 36 straipsnio trečioje pastraipoje ir Civilinio kodekso 2109 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos nuostatos yra imperatyvios, todėl reikia pripažinti, jog, nesant tinkamų teisės nuostatų, reikšmingos 1986 m. susitarimo ir kitų pagrindinėje byloje nagrinėjamų kolektyvinių sutarčių sąlygos yra neteisėtos.

25 *Comune di Torino* atsakė, kad pagal Direktyvos 93/104 17 straipsnio 3 dalį nuostatas, leidžiančias nukrypti nuo Direktyvos 93/104 5 straipsnyje numatyto kassavaitinio poilsio, galima numatyti kolektyvinėmis sutartimis arba susitarimais, sudarytais nacionaliniu ar regioniniu lygmeniu tarp darbdavių ir darbuotojų, su sąlyga, kad atitinkamiems darbuotojams suteikiami tokie patys kompensacinio poilsio laikotarpiai.

26 Tačiau ieškovai pagrindinėje byloje abejoja Direktyvos 93/104 17 straipsnio tiesioginiu veikimu prieš priimant Įstatyminį dekretą Nr. 66/2003 ir pačia galimybe taikyti šio straipsnio 3 dalį municipalinės policijos pareigūnams. Iš tiesų šis sektorius nėra aiškiai paminėtas Direktyvos 93/104 17 straipsnio 2 dalies 2.1 punkte numatytame sąraše, todėl jam negalima taikyti šios nuostatos 3 dalyje numatytos išimties. Ši nuostata nėra savarankiška – ja tik patikslinama minėta 17 straipsnio 2 dalis.

27 Be to, anot ieškovų pagrindinėje byloje, po to, kai Įstatyminiu dekretu Nr. 213/2004 buvo priimti daliniai pakeitimai, Įstatyminio dekreto Nr. 66/2003 bet kuriuo atveju nebegalima taikyti municipalinei policijai, o tai reiškia, kad jiems netaikomas Direktyvos 93/104 17 straipsnis, bet ir vėl taikomas Konstitucijos 36 straipsnis ir Civilinio kodekso 2109 straipsnis.

28 Tokiomis aplinkybėmis *Tribunale ordinario di Torino, Sezione Lavoro*, nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:

„1. Ar <...> Direktyvos 93/104 <...> 5, 17 ir 18 straipsnius galima tiesiogiai taikyti valstybės narės teisinėje sistemoje, neatsižvelgiant į tai, ar jie formaliai perkelti į vidaus teisę ir nepaisant nacionalinių taisyklių, pagal kurias jie netaikomi kai kurioms profesijoms, kilus ginčui, kuriame remiamasi darbuotojų ir darbdavių kolektyvinėmis sutartimis, kurie šią direktyvą atitinka?

2. Ar, neatsižvelgiant į nagrinėjamos direktyvos tiesioginio veikimo klausimą, valstybės narės teismai privalo naudotis direktyva, kuri dar neperkelta į vidaus teisę arba kurios ją perkėlus negalima taikyti dėl nacionalinių taisyklių, kaip pagalba aiškinant nacionalinę teisę ir atitinkamai šia direktyva remtis sprendžiant galimas abejones aiškinimo srityje?

3. Ar valstybės narės teismams draudžiama pripažinti elgesį neteisėtu ir tuo remiantis priteisti neteisingu ir neteisėtu veiksmu padarytos žalos atlyginimą, jei nagrinėjamas elgesys pagrįstas darbuotojų ir darbdavių susitarimais ir toks pagrindas atitinka Bendrijos teisę, nors ir į nacionalinę teisę neperkeltos direktyvos forma?

4. Ar Direktyvos [93/104] 17 straipsnio 3 dalį reikia aiškinti savarankiškai, taigi visiškai atskirai nuo 2 dalies ir joje išvardytų pareigybių ir profesijų, kaip leidžiančią

darbuotojų ir darbdavių patvirtintas priemones ir su kassavaitinio poilsio laiku susijusias išimtis?“

Dėl prejudicinių klausimų

29 Pirmiausia reikia priminti, jog nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą aiškiai remiamasi tik Direktyvos 93/104 originalia versija, o iš bylos matyti, kad pagrindinėje byloje nagrinėjamu laikotarpiu Darbo laiko direktyvos buvo keičiamos viena kita. Prireikus, siekiant atsakyti į prejudicinius klausimus, reikia atsižvelgti į šią aplinkybę.

Dėl ketvirtojo klausimo

30 Ketvirtuoju klausimu, kurį reikia nagrinėti pirmiausia, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia sužinoti, ar Direktyvos 93/104 17 straipsnio 3 dalis savo apimtimi yra savarankiška to paties straipsnio 2 dalies atžvilgiu, t. y. ar tai, kad profesija nėra nurodyta minėtoje 2 dalyje, nereiškia, kad jai negalima taikyti Direktyvos 93/104 17 straipsnio 3 dalyje numatytos išimties.

31 Kaip matyti iš šio sprendimo 26 punkto, šis klausimas kilo dėl ieškovų pagrindinėje byloje argumentų, kad Direktyvos 93/104 17 straipsnio 3 dalies negalima aiškinti

ar taikyti atskirai nuo to paties straipsnio 2 dalies. Anot jų, negalima aiškinti, kad Direktyvos 93/104 17 straipsnio 3 dalimi leidžiamos platesnės išimtys nei numatytos to paties straipsnio 2 dalyje, taip sukuriant savarankišką atskirą išimčių sistemą.

32 Tačiau tokie argumentai yra nepriimtini.

33 Iš tiesų, kaip iš esmės tvirtina *Comune di Torino*, Italijos ir Čekijos vyriausybės bei Europos Komisija, Direktyvos 93/104 ir iš dalies pakeistos Direktyvos 93/104 17 straipsnio struktūroje ar formuluotėje nėra nieko, iš ko būtų galima spręsti, kad jo 3 dalies taikymo sritį lemia jo 2 dalies taikymo sritis.

34 Be to, kaip pažymi Komisija, pirma, 17 straipsnio 2 ir 3 dalyse nėra jokios tarpusavio nuorodos ir, antra, kiekvienos iš leidžiamų išimčių kategorijų atžvilgiu minėtose dalyse pakartojamos tos pačios sąlygos, su kuriomis bet kuriuo atveju siejama galimybė atidėti kassavaitinį poilsį.

35 Taip pat, kaip matyti iš šio sprendimo 15 punkto, Direktyva 2003/88 atlikus kodifikavimą, visiškai identiškas Direktyvos 93/104 ir iš dalies pakeistos Direktyvos 93/104 17 straipsnio 3 dalies tekstas perteiktas naujame 18 straipsnyje, o Direktyvos 93/104 ir iš dalies pakeistos Direktyvos 93/104 17 straipsnio 2 dalis paskirstyta tarp Direktyvos 2003/88 17 straipsnio 2 ir 3 dalių. Vadinasi, Sąjungos teisės aktų leidėjas manė, kad Direktyvos 93/104 ir iš dalies pakeistos Direktyvos 93/104 17 straipsnio 2 ir 3 dalis buvo galima (arba reikėjo) aiškinti atskirai ir todėl kodifikuojant jas buvo galima atskirti.

36 Dėl šių argumentų į ketvirtąjį klausimą reikia atsakyti taip: Direktyvos 93/104 ir iš dalies pakeistos Direktyvos 93/104 17 straipsnio 3 dalis savo apimtimi yra savarankiška to paties straipsnio 2 dalies atžvilgiu, t. y. tai, kad profesija nėra nurodyta minėtoje 2 dalyje, nereiškia, jog jai negalima taikyti Direktyvos 93/104 ir iš dalies pakeistos Direktyvos 93/104 17 straipsnio 3 dalyje numatytos išimties.

Dėl pirmųjų trijų klausimų

37 Kaip matyti iš nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą, pagrindinėje byloje neginčijama, kad nuo 2003 m. balandžio 29 d. iki 2004 m. rugpjūčio 29 d. pagal Įstatyminį dekretą Nr. 66/2003 iš esmės buvo galima, laikantis Direktyvos 93/104 ir iš dalies pakeistos Direktyvos 93/104 17 straipsnio, 2001 m. pasirašyta kolektyvine sutartimi nukrypti nuo Konstitucijos 36 straipsnio trečioje pastraipoje ir Civilinio kodekso 2109 straipsnio 1 dalyje numatyto kassavaitinio poilsio laikotarpio.

38 Tačiau taip pat iš nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą aišku, kad kitu nei minėtas laikotarpiu šiomis Konstitucijos ir Civilinio kodekso nuostatomis gali būti draudžiama pagal vidaus teisę *Comune di Torino* ginantis teisėtai remtis pagrindinėje byloje nagrinėjamomis kolektyvinėmis sutartimis, siekiant įteisinti pagrindinėje byloje nagrinėjamą darbo pamainomis sistemą, kurioje pagal 1986 m. susitarimą numatyta, kad penktos savaitės septintos dienos poilsis atidedamas.

39 Kaip Komisija tvirtino rašytinėse pastabose, įprastomis sąlygomis vykdoma municipalinės policijos veikla patenka į Direktyvos 89/391 taikymo sritį, taip pat dėl Darbo laiko direktyvų 1 straipsnio 3 dalyje esančios nuorodos į šios direktyvos 2 straipsnį – į

šių direktyvų taikymo sritį (pagal analogiją žr., be kita ko, 2005 m. liepos 14 d. Nutarties *Personalrat der Feuerwehr Hamburg*, C-52/04, Rink. p. I-7111, 51–61 punktus ir nurodytą teismo praktiką).

40 Iš Teisingumo Teismui pateiktų bylos dokumentų aišku, kad Konstitucijos 36 straipsnio trečia pastraipa ir Civilinio kodekso 2109 straipsnio 1 dalis *a priori*, kiek jie taikomi atsižvelgiant į Direktyvos 93/104 3 ir 16 straipsnių reikalavimus, gali prilygti Darbo laiko direktyvų 5 straipsnio perkėlimui į Italijos teisės sistemą, o tai prireikus turi patikrinti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas. Bet kuriuo atveju Teisingumo Teisme nebuvo teigiama, kad šios nacionalinės nuostatos pažeidė minėto 5 straipsnio reikalavimus.

41 Tačiau kadangi nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą nacionalinis teismas daro prielaidą, kad 1986 m. susitarime numatyta kassavaitinio poilsio sistema iš esmės leidžiama pagal Direktyvos 93/104 ir iš dalies pakeistos Direktyvos 93/104 17 straipsnyje arba Direktyvos 2003/88 17 ir 18 straipsniuose numatytas pasirenkamas išimtis (toliau visos kartu – nagrinėjamos nukrypti leidžiančios nuostatos), o tai jam reikėtų patikrinti, kyla abejonė, ar šiuo susitarimu ir pagrindinėje byloje nagrinėjamomis kolektyvinėmis sutartimis galima nukrypti nuo Konstitucijos 36 straipsnio trečios pastraipos ir Civilinio kodekso 2109 straipsnio 1 dalies.

42 Todėl iš esmės kyla klausimas, ar galima tiesiogiai arba netiesiogiai remtis nagrinėjamomis nukrypti leidžiančiomis nuostatomis, siekiant įveikti galimas vidaus teisės sudaromas kliūtis taikyti pagrindinėje byloje nagrinėjamas kolektyvines sutartis.

43 Tokiomis aplinkybėmis reikia suprasti, kad pirmaisiais trimis klausimais, kurie nagrinėtini kartu, iš esmės siekiama sužinoti, ar nagrinėjamos nukrypti leidžiančios nuostatos pagrindinės bylos aplinkybėms taikomos tiesiogiai, ar, jeigu jos tiesiogiai netaikomos, nacionalinis teismas privalo arba gali pagrindinėje byloje nagrinėjamas vidaus teisės nuostatas aiškinti kaip leidžiančias nukrypti nuo Konstitucijos 36 straipsnio trečioje pastraipoje ir Civilinio kodekso 2109 straipsnio 1 dalyje numatyto kassavaitinio poilsio laikotarpio.

Dėl galimybės tiesiogiai taikyti nagrinėjamas nukrypti leidžiančias nuostatas

44 Nors prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo pirmasis klausimas skirtas Darbo laiko direktyvų 5 straipsniui, reikia pažymėti, kad, kaip matyti iš šio sprendimo 42 punkto, šiuo klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas visų pirma siekia sužinoti, ar atsakovė pagrindinėje byloje gali ieškovų pagrindinėje byloje atžvilgiu tiesiogiai remtis nagrinėjamomis nukrypti leidžiančiomis nuostatomis, siekdama, kad būtų atmesti reikalavimai, dėl kurių iškelta pagrindinė byla.

45 Šiuo atžvilgiu reikia priminti, kad pagal nusistovėjusią Teisingumo Teismo praktiką pati direktyva negali įpareigoti asmens ir dėl to ja iš esmės negalima remtis prieš asmenį (žr., be kita ko, 1986 m. vasario 26 d. Sprendimo *Marshall*, 152/84, Rink. p. 723, 48 punktą; 1994 m. liepos 14 d. Sprendimo *Faccini Dori*, C-91/92, Rink. p. I-3325, 20 punktą; 2004 m. sausio 7 d. Sprendimo *Wells*, C-201/02, Rink. p. I-723, 56 punktą; 2004 m. spalio 5 d. Sprendimo *Pfeiffer ir kt.*, C-397/01–C-403/01, Rink. p. I-8835, 108 punktą bei 2010 m. sausio 19 d. Sprendimo *Kücükdeveci*, C-555/07, Rink. p. I-365, 46 punktą).

46 Taigi, kadangi nagrinėjamos nukrypti leidžiančios nuostatos nėra tinkamai perkeltos į vidaus teisę, o tai šiuo atveju reikia patikrinti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui, valstybės narės, kuri šia teise nepasinaudojo, valdžios institucijos negali nurodyti šio fakto, atsisakydamos asmenims, kokie yra ieškovai pagrindinėje byloje, suteikti kassavaitinio poilsio laikotarpį, kuris iš esmės, su sąlyga, kad tai patikrins prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, atitinka Darbo laiko direktyvų 5 straipsnio reikalavimus (pagal analogiją žr. 2008 m. liepos 17 d. Sprendimo *Flughafen Köln/Bonn*, C-226/07, Rink. p. I-5999, 32 punktą ir nurodytą teismo praktiką).

47 Vadinasi, tokiomis aplinkybėmis, kokios nagrinėjamos pagrindinėje byloje, nagrinėjamomis nukrypti leidžiančiomis nuostatomis negalima tiesiogiai remtis asmenų, kokie yra ieškovai pagrindinėje byloje, atžvilgiu.

Dėl pareigos arba teisės vidaus teisę aiškinti taip, kad šis aiškinimas atitiktų Sąjungos teisę

48 Taigi, kaip matyti iš nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą, *Tribunale ordinario di Torino, Sezione Lavoro* iškėlė antrąjį ir trečiąjį klausimus, siekdamas sužinoti, ar bent jau vidaus teisę reikia aiškinti atsižvelgiant į nagrinėjamas nukrypti leidžiančias nuostatas, siekiant nustatyti, ar *Comune di Torino* gali tinkamai remtis pagrindinėje byloje nagrinėjamomis kolektyvinėmis sutartimis, norėdama nukrypti nuo Konstitucijos 36 straipsnio trečioje pastraipoje ir Civilinio kodekso 2109 straipsnio 1 dalyje įtvirtintų reikalavimų.

49 Šiuo atžvilgiu reikia pažymėti, kad valstybėms narėms kylanti pareiga pagal direktyvą pasiekti joje numatytą rezultatą ir pareiga imtis visų bendrų ar specialių priemonių užtikrinti šios pareigos įvykdymą privaloma visoms valstybių narių valdžios

institucijoms, įskaitant ir teismus pagal jų kompetenciją (žr., be kita ko, 1984 m. balandžio 10 d. Sprendimo *von Colson et Kamann*, 14/83, Rink. p. 1891, 26 punktą bei minėto Sprendimo *Kücükdeveci* 47 punktą ir nurodytą teismo praktiką).

50 Vis dėlto iš Darbo laiko direktyvų nekyla pareiga aiškinti vidaus teisę taip, kad būtų sudarytos palankios sąlygos taikyti kolektyvines sutartis, kuriomis nukrypstama nuo taisyklių, kuriomis į vidaus teisę perkeliamas šių direktyvų 5 straipsnis.

51 Iš tiesų nagrinėjamose nukrypti leidžiančiose nuostatose numatytos išimtys yra pasirenkamas dalykas, todėl pagal Sąjungos teisę valstybės narės neprivalo jų įgyvendinti nacionalinėje teisėje. Kad galėtų pasinaudoti šiose nuostatose numatyta teise tam tikromis aplinkybėmis nukrypti, be kita ko, nuo Darbo laiko direktyvų 5 straipsnio reikalavimų, valstybės narės turi pasirinkti jomis remtis (pagal analogiją žr. 2009 m. birželio 4 d. Sprendimo *SALIX Grundstücks-Vermietungsgesellschaft*, C-102/08, Rink. p. I-4629, 51, 52 ir 55 punktus).

52 Šiuo tikslu valstybės narės gali pasirinkti, jų nuomone, labiausiai tinkamą teisės aktų leidimo metodiką (pagal analogiją žr. minėto Sprendimo *SALIX Grundstücks-Vermietungsgesellschaft* 56 punktą), turint mintyje, kad, kaip tai nurodyta ir pačiose nagrinėjamose nukrypti leidžiančiose nuostatose, tokias pačias išimtis galima įtvirtinti kolektyvinėmis sutartimis arba susitarimais, sudarytais tarp darbdavių ir darbuotojų.

53 Pačių Darbo laiko direktyvų negalima aiškinti kaip draudžiančių taikyti kolektyvines sutartis, kokios nagrinėjamos pagrindinėje byloje, arba, atvirkščiai, kaip reikalaujančių jas taikyti, nepaisant kitų reikšmingų vidaus teisės taisyklių.

54 Tokiomis aplinkybėmis klausimas, ar *Comune di Torino* gali pagrindinėje byloje tinkamai remtis 1986 m. susitarimu ir pagrindinėje byloje nagrinėjamomis kolektyvinėmis sutartimis, pirmiausia tampa klausimu, į kurį, remdamasis vidaus teisės taisyklėmis, turi atsakyti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas (pagal analogiją žr. 2000 m. spalio 3 d. Sprendimo *Simap*, C-303/98, Rink. p. I-7963, 55–57 punktus).

55 Tačiau reikia pažymėti, kad kai pagal Sąjungos teisę valstybėms narėms paliekama teisė nukrypti nuo tam tikrų direktyvos nuostatų, jos turi naudotis savo diskrecija laikydamosi Sąjungos teisės bendrųjų principų, tarp kurių yra teisinio saugumo principas. Šiuo tikslu nuostatas, kuriomis leidžiamos pasirenkamos direktyvoje įtvirtintų principų išimtys, reikia įgyvendinti tiksliai ir aiškiai, kad būtų įvykdyti iš minėto principo kylantys reikalavimai.

56 Tokiomis aplinkybėmis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi dvi alternatyvas: arba pagrindinėje byloje nagrinėjamos kolektyvinės sutartys neatitinka bendrojo teisinio saugumo principo ir vidaus teisėje nustatytų tinkamo nagrinėjamų nukrypti leidžiančių nuostatų įgyvendinimo reikalavimų, arba šiais susitarimais pagal Italijos teisę ir laikantis bendrojo teisinio saugumo principo įgyvendinamos leidžiamos minėtų teisės nuostatų išimtys.

57 Pirmu atveju, kaip nurodo Čekijos vyriausybė ir kaip matyti iš šio sprendimo 45 punkte minėtos teismo praktikos, jei pagal Italijos vidaus teisę draudžiama taikyti 1986 m. susitarimą ir pagrindinėje byloje nagrinėjamas kolektyvines sutartis, pačiomis Darbo laiko direktyvomis negalima remtis asmenų atžvilgiu, siekiant užtikrinti tokį taikymą (taip pat pagal analogiją žr. 1987 m. birželio 11 d. Sprendimo *Pretore di Salò/X*, 14/86, Rink. p. 2545, 19 ir 20 punktus; 2005 m. gegužės 3 d. Sprendimo *Berlusconi ir kt.*, C-387/02, C-391/02 ir C-403/02, Rink. p. I-3565, 73 ir 74 punktus bei 2007 m. liepos 5 d. Sprendimo *Kofoed*, C-321/05, Rink. p. I-5795, 42 punktą ir nurodytą teismo praktiką).

58 Antru atveju, nurodytu šio sprendimo 56 punkte, Darbo laiko direktyvomis šiuo atžvilgiu nedraudžiama aiškinti vidaus teisės taip, kad *Comune di Torino* gali remtis pagrindinėje byloje nagrinėjamomis kolektyvinėmis sutartimis, tik jei reikšmingos šių susitarimų nuostatos visiškai atitinka nagrinėjamoms nukrypti leidžiančioms nuostatoms iškeltas sąlygas, o tai turi patikrinti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas. Šiuo klausimu reikia priminti, kad nagrinėjamas nukrypti leidžiančias nuostatas, kaip Direktyva 93/104 nustatytas Bendrijos darbo laiko organizavimo sistemos išimtis, reikia aiškinti taip, kad jos taikomos tik tiek, kiek tai būtina apsaugoti interesus, kuriuos šios nuostatos leidžia apsaugoti (žr. 2003 m. rugsėjo 9 d. Sprendimo *Jaeger*, C-151/02, Rink. p. I-8389, 89 punktą).

59 Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, į pirmuosius tris klausimus reikia atsakyti taip: tokiomis aplinkybėmis, kokios nagrinėjamos pagrindinėje byloje, nagrinėjamomis nukrypti leidžiančiomis nuostatomis negalima remtis asmenų, kokie yra ieškovai pagrindinėje byloje, atžvilgiu. Be to, negalima aiškinti, kad šiomis nuostatomis leidžiama arba draudžiama taikyti kolektyvines sutartis, kokios nagrinėjamos pagrindinėje byloje, nes jų taikymą lemia vidaus teisė.

Dėl bylinėjimosi išlaidų

60 Kadangi šis procesas pagrindinės bylos šalims yra vienas iš etapų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nagrinėjamoje byloje, bylinėjimosi išlaidų klausimą turi spręsti šis teismas. Išlaidos, susijusios su pastabų pateikimu Teisingumo Teismui, išskyrus tas, kurias patyrė minėtos šalys, nėra atlygintinos.

Remdamasis šiais motyvais, Teisingumo Teismas (antroji kolegija) nusprendžia:

1. **1993 m. lapkričio 23 d. Tarybos direktyvos 93/104/EB dėl tam tikrų darbo laiko organizavimo aspektų tiek originalios versijos, tiek jos versijos, iš dalies pakeistos 2000 m. birželio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/34/EB, 17 straipsnio 3 dalis savo apimtimi yra savarankiška to paties straipsnio 2 dalies atžvilgiu, t. y. tai, kad profesija nėra nurodyta minėtoje 2 dalyje, nereiškia, kad jai negalima taikyti Direktyvos 93/104 (abiejų versijų) 17 straipsnio 3 dalyje numatytos išimties.**

2. **Tokiomis aplinkybėmis, kokios nagrinėjamos pagrindinėje byloje, pasirenkamomis išimtimis, numatytomis Direktyvos 93/104 ir Direktyva 2000/24 iš dalies pakeistos Direktyvos 93/104 17 straipsnyje, taip pat prireikus 2003 m. lapkričio 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2003/88/EB dėl tam tikrų darbo laiko organizavimo aspektų 17 ir (arba) 18 straipsniuose, negalima remtis asmenų, kokie yra ieškovai pagrindinėje byloje, atžvilgiu. Be to, negalima aiškinti, kad šiomis nuostatomis leidžiama arba draudžiama taikyti kolektyvinius susitarimus, kokie nagrinėjami pagrindinėje byloje, nes jų taikymą lemia vidaus teisė.**

Parašai.